

Таким чином, у ст. 240 КПК України слід передбачити окремі вимоги до клопотання слідчого у випадку необхідності проведення слідчого експерименту у житлі чи іншому володінні особи. У ст. 233, ст. 240 КПК України слід передбачити право слідчого, прокурора до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, з метою проведення також слідчого експерименту, якщо він має невідкладний характер, з наступним зверненням з клопотанням про проведення слідчого експерименту до слідчого судді.

Список бібліографічних посилань: 1. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Київ, 2015. 712 с. 2. Могила В. С. Судова оцінка застосування статті 233 КПК України у судовій практиці // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. Одеса, 2018. Т. 2. С. 368–370. 3. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 495 с. 4. Ухвала Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 22 черв. 2016 р. : справа № 650/774/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58487844> (дата звернення: 12.10.2018). 5. Ухвала Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 24 трав. 2016 р. : справа № 650/671/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57862814> (дата звернення: 12.10.2018). 6. Ухвала Тальнівського районного суду Черкаської області від 30 берез. 2016 р. : справа № 704/443/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/58893434> (дата звернення: 12.10.2018). 7. Ухвала слідчого судді Царичанського районного суду Дніпропетровської області від 24 трав. 2016 р. : справа № 196/507/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57884846> (дата звернення: 12.10.2018). 8. Ухвала слідчого судді Якимівського районного суду Запорізької області від 22 січ. 2016 р. : справа № 330/122/16-к // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/55164938> (дата звернення: 12.10.2018). 9. Ухвала слідчого судді Кобеляцького районного суду Полтавської області від 31 лип. 2018 р. : справа № 532/1554/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75679031> (дата звернення: 12.10.2018). 10. Ухвала слідчого судді Кобеляцького районного суду Полтавської області від 25 лип. 2018 р. : справа № 532/1496/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75608293> (дата звернення: 12.10.2018). 11. Ухвала Великобагачанського районного суду Полтавської області від 27 серп. 2018 р. : справа № 525/919/18 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76067399> (дата звернення: 12.10.2018). 12. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.

Одержано 14.10.2018

УДК 343.98

Галина Николаевна МОСКАЛЕВИЧ,

кандидат юридических наук, доцент,
доцент БИП-Института правоведения (г. Минск)

СОБЛЮДЕНИЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В ПРОЦЕССЕ РЕАЛИЗАЦИИ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Актуальность темы статьи обусловлена следующим. При правовом регулировании оперативно-розыскной деятельности (далее – ОРД) необходимо учитывать проблему соблюдения прав и свобод граждан в процессе проведения оперативно-розыскных мероприятий. Данная проблема считается одной из наиболее сложных проблем. Сложность создает негласный характер (скрытый от общества) оперативно-розыскной деятельности,

что препятствует осуществлению контроля над этой деятельностью. Недостаточная урегулированность процесса проведения оперативно-розыскных мероприятий может оказать отрицательное влияние на соблюдение прав и свобод человека и гражданина, которые на конституционном уровне признаны высшей ценностью. Однако провозгласить данные права еще не означает предоставить гражданину возможности их реализовать. Для реализации этих прав нужна разработка соответствующего эффективного социально-юридического механизма. Только при наличии такого механизма гражданин получает возможность пользоваться закрепленными в Конституции государства правами и свободами в полном объеме.

Целью статьи является рассмотрение и анализ проблем, возникающих в процессе обеспечения прав и свобод человека и гражданина при осуществлении ОРД.

В законодательстве РФ разграничиваются понятия «права и свободы человека» и «права и свободы гражданина», поскольку законодатель переносит данные понятия из текста Конституции РФ, рассматривающей человека в двух аспектах: как члена гражданского общества и как гражданина своего государства.

Согласно статье 2 Конституции РФ человек, его права и свободы являются высшей ценностью. Органы, осуществляющие ОРД, выступают от имени государства, следовательно, должны гарантировать защиту прав и свобод человека и гражданина в Российской Федерации, руководствуясь статьей 45 Конституции [1]. Данная обязанность закреплена и в Федеральном Законе об ОРД. Предполагается, что согласно закону в целях защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина оперативно-розыскные мероприятия должны реализовываться своевременно и в достаточном объеме. В качестве гаранта выполнения данной обязанности выступает ведомственный и судебный контроль, а также прокурорский надзор за органами, осуществляющими ОРД [2].

Согласно ст. 5 ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности» органы (должностные лица), осуществляющие оперативно-розыскную деятельность, при проведении оперативно-розыскных мероприятий должны обеспечивать соблюдение прав человека и гражданина на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, неприкосновенность жилища и тайну корреспонденции [3].

Однако не всегда органы, осуществляющие оперативно-розыскную деятельность, действуют достаточно добросовестно. В этом случае лицо, имеющее основания полагать, что действия органов привели к нарушению его прав и свобод, имеет право обжаловать эти действия в вышестоящий орган, прокурору или в суд.

Статьей 8 ФЗ об ОРД установлен принцип равенства перед законом, согласно которому в качестве препятствия для проведения оперативно-розыскных мероприятий не могут выступать гражданство, национальность, пол, место жительства, имущественное, должностное и социальное положение, принадлежность к общественным объединениям, отношение к религии и политические убеждения отдельных лиц. Данное принципиальное положение следует трактовать как общее правило, которому надлежит следовать в случае отсутствия специальной нормы, делающей исключение из этого общего правила.

Названный принцип предполагает исключения из общего правила, в соответствии с формулой «если иное не предусмотрено федеральным законом». Исходя из сказанного, для осознания оснований (препятствий) для проведения оперативно-розыскных мероприятий относительно отдельных категорий лиц необходимо руководствоваться положениями иных законодательных актов и норм, предоставляющих соответствующий иммунитет. Так, неприкосновенностью обладают Президент РФ, члены Совета Федерации и депутаты Государственной Думы, судьи (ст. 91, 98, 122 Конституции РФ). Гарантии правового статуса имеют сотрудники Счетной палаты [4]. В статье 42 ФЗ «О прокуратуре Российской Федерации» закреплены также отдельные элементы неприкосновенности прокуроров и следователей [5]. В целях обеспечения адвокатской тайны иммунитет имеет и адвокат (ст. 8 ФЗ «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации») [6].

Закрепленные в ст. 8 ФЗ об оперативно-розыскной деятельности указания о гражданстве, национальности, поле, месте жительства, имущественном, должностном и

социальном положении, принадлежности к общественным объединениям, отношении к религии и политических убеждениях как условия, которые не исключают проведение оперативно-розыскных мероприятий, не должны рассматриваться в качестве предпосылки для проведения оперативно-розыскных мероприятий по выше названным признакам, их следует толковать как проявление принципа равенства граждан перед законом.

В свою очередь, в качестве гарантии соблюдения органами, осуществляющими ОРД, прав и свобод человека, может служить строгое соблюдение требований ФЗ об ОРД относительно оснований и условий осуществления ОРД, соблюдение принципа законности и правопорядка.

Возмещение пострадавшему от оперативно-розыскных мероприятий причиненного вреда регламентировано Гражданским кодексом РФ, в частности ст. 1069. Пострадавший может через суд потребовать возмещение не только имущественного ущерба, но и морального вреда, причиненного ему оперативно-розыскными мероприятиями.

На основе выше изложенного можно сделать следующие выводы:

1. Действия, совершаемые органами в процессе проведения оперативно-розыскной деятельности, должны быть разными и зависеть от того, права какой личности обеспечиваются и с каких позиций эти действия потом оцениваются.

2. Защита прав и свобод человека и гражданина не должна ограничиваться лишь пассивным ограждением личности от противоправных посягательств, но и выражаться в активном их недопущении, а также восстановлении нарушенных прав.

3. Соблюдение прав и свобод означает, с одной стороны, установление четкой законодательной процедуры проведения организационно-розыскных мероприятий, ограничивающих наиболее существенные конституционные права граждан, а с другой – регламентацию порядка восстановления нарушенных прав.

4. Воспитание оперативных работников и других участников ОРД в духе честности, добросовестности, принципиального и непримиримого отношения к малейшим нарушениям прав и свобод человека и гражданина, соблюдения принципов и норм морали и профессиональной этики должно занимать центральное место в формировании социально-психологической и нравственной ориентации участников ОРД.

Вместе с тем, при проведении ОРМ на законных на то основаниях допустимо ограничение отдельных прав (на неприкосновенность частной жизни) – в той мере, в какой это необходимо в целях защиты законных интересов других лиц (соразмерное тяжести деяния – ст. 55 Конституции, по основаниям – ст. 8 ФЗ об ОРД).

Список библиографических ссылок: 1. Конституция Российской Федерации : принята 12.12.1993 : с учетом поправок // КонсультантПлюс. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_28399/ (дата обращения: 30.09.2018). 2. Об оперативно-розыскной деятельности : федерал. закон от 12.08.1995 № 144-ФЗ : ред. от 06.07.2016 // КонсультантПлюс. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_7519/45a3f3afe0d006a8cbc5e313acd0baa8bbc24b7f/ (дата обращения: 14.09.2018). 3. Гаврилов Б. Я. Обеспечение конституционных прав и свобод человека и гражданина в досудебном производстве. М. : МПСИ, 2003. С. 48. 4. О Счетной палате Российской Федерации : федерал. закон от 05.04.2013 № 41-ФЗ : ред. от 07.02.2017, с изм. и доп., вступ. в силу с 28.06.2017 // КонсультантПлюс. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_146346/8e6d9c32eaf63ad610428cdd207b8959aa6cce4c/#dst100013 (дата обращения: 26.09.2018). Ст. 29. 5. О прокуратуре Российской Федерации : федерал. закон от 17.01.1992 № 2202-1 : ред. от 03.08.2018 // КонсультантПлюс. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_262/6e24082b0e98e57a0d005f9c20016b1393e16380/ (дата обращения: 30.09.2018). 6. Об адвокатской деятельности и адвокатуре в Российской Федерации : федерал. закон от 31.05.2002 № 63-ФЗ : в ред. от 29.07.2017 // КонсультантПлюс. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_36945/ (дата обращения: 30.09.2018).

Одержано 15.10.2018

УДК 343.121.5

Віталій Олегович НАЙДА,

курсант 3 курсу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДСТАВИ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНЬОЇ СИСТЕМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Високий рівень злочинності серед неповнолітніх, кризові явища у соціальній та економічній сферах в Україні викликають необхідність посилити соціальний захист дітей, визначити пріоритетні напрями у цій важливій роботі, одним з яких є увага до дітей при виникненні у них конфлікту із законом [2]. На забезпечення основних прав неповнолітніх й спрямоване створення системи ювенальної юстиції в Україні. Ювенальна юстиція – це не тотальний державний контроль за сімейною сферою, не загроза вилучення дітей з родин за формальних підстав. Це поле оптимального доцільного доброзичливого ставлення до дітей, які вступили у конфлікт з законом, опинилися у складних ситуаціях та, відповідно, потребують особливої уваги суспільства. Сучасна ювенальна юстиція – це система державних, муніципальних та громадських судових, правоохоронних та правозахисних органів, установ та організацій, що на основі права та за допомогою медико-соціальних і психолого-педагогічних методик здійснюють правосуддя щодо дітей, профілактику та попередження правопорушень дітей та проти дітей, захист прав, свобод та інтересів, а також ресоціалізацію дітей, які перебувають у складній життєвій ситуації. Отже, ювенальна юстиція націлена на забезпечення прав двох категорій дітей – дітей у конфлікті з законом та дітей, які опинилися у складній життєвій ситуації (сироти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні, жертви злочинів тощо). У нашому дослідженні ми розглянемо першу категорію дітей, хоча, як показує практика, нерідко ці дві категорії співпадають.

Ювенальна юстиція має столітню історію. Піонером у розбудові ювенальної юстиції стали США, де у 1899 р. було створено перший «дитячий суд» у м. Чикаго. На території сучасної України у період перебування її у складі Російської імперії також існувала система ювенальних судів. Станом на 1915 р. більша частина з російських ювенальних судів діяла в українських містах. Компетенція Київського ювенального суду була комплексною: до його провадження належали як правопорушення малолітніх, так і делікти, вчинені проти них. Нині є декілька ефективних моделей ювенальної юстиції – англо-американська, континентальна, скандинавська. За загальним правилом вони діють на підставі окремих законодавчих актів про судоустрій і процедуру в органах ювенальної юстиції. Так, у США такою основою є федеральний Закон про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх (1974 р.), у Великобританії – ряд законів про дітей і молодь (впроваджуються з 1908 р.). Необхідність створення в Україні системи ювенальної юстиції зумовлена тим, що деякі положення чинного законодавства не повною мірою узгоджуються з окремими міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, насамперед з Мінімальними стандартними правилами ООН щодо здійснення правосуддя у справах неповнолітніх 1985 р. («Пекінські правила») та Конвенцією ООН з прав дитини 1989 р. Дані міжнародні стандарти мають бути інтегровані у системи національного законодавства кожної з держав, що підписали Конвенцію ООН про права дитини [1, с. 10].

Для успішного запровадження системи ювенальної юстиції необхідно відштовхуватися від досвіду тих держав, де ця система успішно функціонує в наш час. Доволі прозора і вмотивована нідерландська система ювенальної юстиції, хоча у ній немає відповідних законодавчих актів. Ключовими елементами цієї системи є: ювенальний суддя, ювенальний прокурор, ювенальний адвокат, Рада із захисту дітей при Міністерстві юстиції Нідерландів (займається підготовкою соціально-психологічної характеристики правопорушника, наданням відповідної інформації ювенальному судді, а також наглядом за дотриманням прав дитини під час кримінального процесу), центри пробації (переважно громадські організації).